

STANISŁAW MORAWSKI

Klasyfikacja nieużytków przemysłowych w Polsce

Классификация бросовых послепромышленных земель в Польше

Classification of post-industrial wastelands in Poland

Zjawiskiem ujemnym towarzyszącym produkcji przemysłowej jest powstawanie odpadów. Odpady lotne wywołują szkodliwe zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego, płynne dostają się do cieków wodnych i powodują ich zatrucie, stałe zaś odpady są przyczyną powstawania w rejonach przemysłowych uciążliwych z wielu względów usypisk czyli zwałów i hałd. Emisje przemysłowe oddziałują również toksycznie na glebę oraz na organizmy roślinne i zwierzęce.

Następstwem działalności niektórych gałęzi przemysłu (głównie górnictwa) są wklęsłe deformacje powierzchni. Są to doły po wybranej kopalinie czyli wyrobiska oraz zagłębienia terenowe czyli zapadliska, powstające wskutek osiadania warstw gruntu nad wybierzykami podziemnymi. Zwały i zagłębienia terenowe określa się nazwą nieużytków przemysłowych. Charakteryzują się one znacznym zróżnicowaniem pochodzenia, ukształtowania powierzchni, stosunków wodnych oraz innych właściwości fizycznych i chemicznych. Wspólną cechą tych terenów jest brak wykształconego profilu glebowego, niekorzystne cechy siedliskowe, które powodują przejściową lub trwałą nieprzydatność powierzchni do jakiegokolwiek celu.

Wykorzystanie niektórych nieużytków osiąga się w drodze uszlachetnienia nagromadzonych odpadów lub przetwarzania ich na materiały użytkowe, zagospodarowanie innych uzyskuje się przez poprawienie najbardziej niekorzystnych czynników siedliskowych, co umożliwi biologiczne zagospodarowanie powierzchni. Dążność do uproduktywnienia nieużytków zrodziła potrzebę odpowiedniego ich podziału. Prób klasyfikacji nieużytków powstało w naszym kraju kilka, lecz w miarę wzrostu naszego rozeznania w tym przedmiocie podziały dotychczasowe przestają zadowalać i zachodzi potrzeba systematyki pełniejszej i bardziej przejrzystej.

Przedstawiona poniżej klasyfikacja obejmuje wszystkie kategorie nieużytków przemysłowych występujących w Polsce i jest oparta na najważniejszych ich cechach, jak: pochodzenie, ukształtowanie powierzchni, a w odniesieniu do zwałów — również rodzaje tworzących je materiałów. Ze względu na pochodzenie wyróżnia się trzy grupy nieużytków: pogórnice, przemysłu przerobczego oraz powstałe w wyniku przemysłowego zanieczyszczenia powietrza. Pod względem ukształtowania powierzchni rozróżnia się dwie zasadnicze formy: zwały i zagłębienia terenowe. Z ma-

teriałów tworzących zwały uwzględnia się utwory najbardziej charakterystyczne dla określonego typu usypiska. Wreszcie dla szkód górniczych bierze się pod uwagę ich rodzaje oraz istotne zmiany w stosunkach wodnych.

Klasyfikacja nieużytków przemysłowych

Tabela 1

Pochodzenie nieużytków	Ukształtowanie	Rodzaje utworów (materiałów) albo skutki działania
A. Nieużytki pogórniczne		
1. Nieużytki górnictwa podziemnego		skały płonne + odpady przeróbcze
a) węgla kamiennego	zwały	
b) rud żelaza	jw.	skały płonne
c) rud cynkowo-ołowiowych	jw.	jw.
d) rud miedzi	jw.	jw.
2. Nieużytki górnictwa odkrywkowego		
a) węgla kamiennego	wyrobiska zwały	nadkład
b) węgla brunatnego	wyrobiska zwały	nadkład
c) siarki	wyrobiska zwały	
d) rud cynkowo-ołowiowych	powierzchnie zrujnowane (warpie)	nadkład
e) surowców skalnych		
e ₁) piasku podsadzkiowego	wyrobiska	
e ₂) kruszyw naturalnych	wyrobiska zwały	
e ₃) surowców plastycznych	wyrobiska	nadkład + odpady przeróbcze
e ₄) skał zwięzłych	wyrobiska (kamieniołomy) zwały	nadkład + odpady przeróbcze
3. Nieużytki powstałe w wyniku szkód górniczych		
a) szkody górnictwa podziemnego	zapadliska	zawodnienie zabagnienie przesuszenie
b) szkody górnictwa odkrywkowego		odwodnienie terenów otaczających
B. Nieużytki przemysłu przeróbczego		
1. Nieużytki zakładów wzbogacania		
a) rud cynkowo-ołowiowych	a ₁ zwały popłuczkowe a ₂ osadniki flotacyjne	skały płonne skały płonne
b) nieużytki wzbogacania węgla kamiennego	osadniki	muł
2. Nieużytki hutnicze		
a) żelaza	zwały	żużle
b) cynku i ołowiu	zwały	żużel + części muflki
3. Nieużytki zakładów chemicznych	zwały	różne
4. Nieużytki zakładów energetycznych	zwały osadniki	popioły
C. Nieużytki spowodowane przemysłowym zanieczyszczeniem powietrza		

LITERATURA

1. Adamowicz S., Rawicki W., Węglowski S. — Projekt tymczasowej instrukcji w sprawie sporządzania dokumentacji techniczno-projektowej dla rekultywacji i przedplonowego zagospodarowania nieużytków powstałych w związku z działalnością przemysłu. Komisja d.s. gospodarczo-leśnych i rekultywacyjnych w rejonach przemysłowych przy MLiPD. Maszynopis, 1967.
2. Paprzycki E. — Klasyfikacja nieużytków poprzemysłowych. Komitet d.s. GOP — PAN, Biul. 1, 1956.
3. Skawina T. — Zakres i organizacja rekultywacji terenów poprzemysłowych w Polsce. ZBN-GOP-PAN, Biul. 1, 1963.

Краткое содержание

Предлагаемая автором классификация охватывает все актуальные бросовые после-промышленные земли в Польше. Основывается она на 3 определительных критериях: происхождение бросовых земель, конфигурация поверхности, а в отношении терриконов — также на видах материалов из которых они образованы. С точки зрения происхождения выделяются 3 группы территорий: А — Горнопромышленные, Б — бросовые земли перерабатывающей промышленности, С — негодья вызванные промышленными загрязнениями воздуха. С точки зрения формирования поверхности выделяются 2 основные формы рельефа: возвышенности и углубления местности. Из материалов создающих терриконы учитываются формы характерные для определенного типа возвышенности.

Summary

The classification suggested by author covers all actually occurring in Poland post-industrial wastelands. It is based on 3 distinctive criteria: origin of wastes, configuration of terrain, and in respect to dumps — also on the kind of materials forming them. In respect to origin there are identified 3 groups of areas: A — post-mining wastelands, B — wastelands after processing industry, C — wastelands created by the industrial air pollution. In respect to the configuration of terrain there are identified two main forms of relief: dumps and pits. From among dump forming materials there are taken into consideration formations characteristic for dump of definite type.